

TIL O'RGANISHDA MADANIYATNING AHAMIYATI**Obidova Guzalkhon Marufjon kizi,****PhD student at the Andijan State University****<https://doi.org/10.5281/zenodo.10435665>**

Til o'rganayotgan har bir o'quvchi biror bir xalqning ona tilini o'rganar ekan, bu jarayonda turli to'siqlarga duch keladi. Shunday muammolardan biri, madaniyatlarning turlicha ekanligidir. Bir tilni o'rganar ekanmiz, o'z navbatida o'sha tilda so'zlovchi xalqning madaniyatini ham bilib boraveramiz. "A language is part of a culture and a culture is part of a language; the two are intricately interwoven so that one cannot separate the two without losing the significance of either language or culture". Ya'ni til madaniyatning, madaniyat esa tilning ajralmas qismidir. Ikkisi bir-biriga shunday bog'liqlik, ularni bir-biridan ajratsa, til ham, madaniyat ham o'z mohiyatini yo'qotadi. Shu bilan barobarda, madaniyatni shu tilni bilmasdan tushunishning iloji yo'q. Chunki bir madaniyatda mavjud bo'lgan hodisa va jarayonlar boshqa xalqlar madaniyatida uchramasligi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi "good day" iborasi ingliz madaniyatida "quyoshli kun" ma'nosini anglatadi, Afrika xalqlarida "yomg'irli kun" deya talqin qilinadi ekan. Buning sababi shunda ko'rinadiki, Afrika mamlakatlarida yomg'ir yog'ish kabi tabiat hodisasi juda kam ro'y beradigan hodisadir. Bu mamlakatlarda yomg'ir yog'ishi Afrikaliklar uchun eng baxtli, eng yaxshi kunlardan biri sanaladi. Shu sababli ham, ular uchun "yaxshi kun" bu yomg'irli kundir [1]. Madaniyatni avloddan-avlodga o'tadigan, ma'lum bir xalq tajribasini saqlab qolgan yoki bir jamiyatdagi odamlarni boshqasidan ajratib ko'rsatishga moyil bo'lgan ishlarni bajarish usuli sifatida tasvirlash mumkin. Madaniyatni fiziologik yoki biologik hodisa sifatida ta'riflab bo'lmaydi, lekin uni jamiyat tomonidan amal qiladigan ijtimoiy xulq-atvor namunasi sifatida ifodalash mumkin. Bu g'ayrioddiy xilma-xillikka ega bo'lgan insoniyat jamiyatining aql bovar qilmaydigan hodisasi bo'lib, u har doim yangi avlodlarga ko'ra o'z shakllarini o'zgartiradi. Madaniyat ma'lum bir millatning e'tiqodlari, g'oyalari va urf-odatlarini va ijtimoiy qadriyatlari haqidagi bilimlarni o'z ichiga oladi. Avtomatik ravishda yuqoridagi barcha xususiyatlar madaniyatning ajralmas qismi bo'lgan til orqali tarqaladi.

Madaniyat va til boshqa madaniy kontekstdagi muloqot nuqtai nazaridan ajralmasdir. Madaniyat va til o'rtasidagi muvofiqlik haqida turli xil taxminlar mavjud. Amerikalik antropolog Sapirning o'ziga xos argumenti borki, madaniyat va tafakkur yashirin ma'no va irsiy hayot tarzining uzatilishi tufayli tilga bog'liq. Madaniy kontekstda shaxsiyat, fikrlash tarzi, his-tuyg'ulari, harakat va xulq-atvorni til orqali ochish mumkin. Bundan tashqari, madaniy patentlar ijtimoiy guruhning til orqali o'zaro ta'sir qilish va idrok etish usulini belgilashi mumkin[2]. Shunday qilib, til bilan madaniyatning mavjudligi jamiyat odamlari o'rtasidagi aloqa vositasi bo'lib xizmat qiladi. Biroq, ba'zi chet tilini o'rganuvchilar til o'rganishda madaniyatning ahamiyatini e'tiborsiz qoldiradilar va faqat tilning o'ziga e'tibor berishadi, bu esa pirovardida biroz harakat talab qiladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, inson madaniyatsiz faqat robot qobiliyatlariga, shu jumladan grammatika va lug'atga erisha oladi, ammo bu madaniy kontekstga moslashmasdan, chinakam gapirish kerak degani emas.

Kishilik jamiyatida tilning integratsiyalashuvi va qo'llanilishi tufayli muqarrar bo'lib, shaxsning madaniy uzatilishini tilning muayyan kontekstda qo'llash orqali ko'rish mumkin. Madaniyatning inson ongiga ta'siri shundan iboratki, u inson shaxsini shakllantiradi va shaxsni jamiyatda belgilangan me'yorlarga muvofiq xulq-atvoriga undaydi. Madaniyat ijtimoiy jarayon bo'lganligi sababli, u til va muloqotdan foydalanishga tegishli. Til o'rganish jarayoni lingvistik

shakllarni qo'llash qobiliyatini egallaydi va madaniyatlararo muloqotga erishish uchun maqsadli til madaniyati bilan tanishishni talab qiladi. Shuning uchun til o'rganish jarayonida madaniyatlararo muloqot ko'nikmalariga ega bo'lish uchun madaniy kontekst va xabardorlikni o'rganish kerak. Ayrim olimlarning fikricha, tildan fikr va fikr almashish uchun madaniy hodisa sifatida foydalanish kerak. Bu shunday o'zaro bog'liqlik, madaniy muhitni to'g'ri tushunmasdan, bu noto'g'ri talqin va aloqa buzilishiga olib keladi.

Madaniyatni bilish nafaqat kompetentsiyani rivojlantiradi, balki madaniyatlararo til muloqotidan foydalanishni tushunishni ham oshiradi. Kester va Lustigning fikriga ko'ra, muloqot va madaniyatdagi til umumiy ma'no va qadriyatlarini hayot ob'ektlariga kiritish sohalarida bir-biriga bog'langanga o'xshaydi. Madaniyatlararo muloqot turli madaniyatlarga mansub odamlarni o'z ichiga oladi, ular hayot qadriyatlariga turlicha qarash va talqinlarga ega [3]. Muayyan jamiyatning madaniy tuzilishi yuzlab yillar davomida shakllanadi va odamlarni o'rganish va moslashishga majbur qiladi. Shaxs yangi madaniy sohaga kirib, muloqotga kirishishga harakat qilganda, bu o'quvchida tildan foydalanish va muloqotda o'zaro munosabatda bo'lishga ishonchni rivojlantirishga yordam beradigan madaniyat, ijtimoiy xulq-atvor va hissiy javoblarni tushunishni talab qiladi. Masalan, o'zbek tilida Xudoga shukr qilish iborasi "xudoga zikir" bo'lib, ingliz tilida esa Xudoga minnatdorchilik bildirish tarzida qo'llaniladi. Hozirgi kunda ingliz tili dunyoqarashi, madaniyati va axloqi turlicha bo'lgan turli foydalanuvchilarni qamrab oladi. Shunday qilib, o'z-o'zidan, ingliz tili kontekstidagi harakatlar va javoblarni o'z ichiga olgan va bir-biridan farq qiladigan ko'plab madaniy naqshlar mavjud. Masalan, Amerika, Buyuk Britaniya, Avstraliya, Kanada, Hindiston va boshqalar kabi ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda inglizcha kontekstdan foydalanish har xil bo'lib, bu erda ingliz tilida o'zlarining siyosiy, madaniy kontekstida gapiriladi va ular madaniyatlararo muloqotda madaniy tushunchaga ega bo'ladilar. Shunday qilib, O'zbekistonda yanada yuksaltirish maqsadida "Oliy ta'lim tizimida madaniyat" yangi dasturi yaratildi talabalarning madaniy xabardorligi. Madaniy xabardorlikni chet tili o'quv dasturiga kiritish o'qituvchilardan maqsadli tilning samarali muloqotchisi bo'lishni talab qiladi. Til o'rganishda madaniyatning muhimligini ta'kidlagan holda, talabalarga tilni kommunikativ jarayon sifatida mashq qilish uchun ko'plab imkoniyatlarni taqdim etish kerak.

References:

1. Avalboyeva M. Q. (2022). Til o'rganishda madaniyatning roli. «Zamonaviy Dunyoda Innovatsion Tadqiqotlar: Nazariya Va Amaliyot» Nomli Ilmiy, Masofaviy, Onlayn Konferensiya, 1(20), 56–58. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7005577>
2. Emmitt M.P.J., & Komesaroff L. Language and learning. Oxford: Oxford University Press.
3. Kim Y.Y. Intercultural communicative competence. In S Tug-Toomey & F Korzeny Cros - Cultural Interpersonal Communication (pp. 259-275. California: Sage Publications)